

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע ויקרא תשפ"ו

קול התור - בין פורים ליום העצמאות, דרך חודש האביב (חלק א')

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

הגאון מוילנא, רבי אליהו "הגאון" – הגר"א, נולד בליטא לפני כשלוש מאות שנים (ניסן, ה'ת"פ 1720). רוב ימיו הוא חי ופעל בעיר וילנא. תלמידיו פעלו והשפיעו על תולדות עמנו משתי בחינות יסודיות וחשובות: תלמידו - רבי חיים מוולוז'ין, הקים את הישיבה המרכזית באירופה שאין לתאר את השפעתה על עולם התורה בעת החדשה. תלמידיו - רבי מנחם מנדל משקלוב ורבי ישראל משקלוב, עמדו בראש קבוצות העולים שהגיעו לארץ ישראל בשנת ה'תקס"ח 1808. רבי מנחם מנדל, שהיה תלמיד חבר למו"ר הגר"א, זכה ללמוד בחברותא עמו, והשתתף גם בכתיבת ביאור הגר"א לספר משלי. יחד עם בני הגר"א השתתף גם בכתיבת ביאור הגר"א על השו"ע (רשימה חלקית). הגאון מוילנא הניח את היסוד לתפיסה שיש לבנות את ארץ ישראל מכל הבחינות, ולא להצטרף אוטומטית למקבלי "החלוקה", שפרנסה את תושבי הארץ עד אז, מכספי התרומות של יהודי העולם. בשנת ה'תקפ"ח 1816 עלו רבי מנחם מנדל ותלמידיו לירושלים. שנה לאחר מכן הוא נפטר ונקבר ליד רבי חיים בו עטר ה"אור החיים" הקדוש. על מצבתו נחקק: "זה מקום קבורת אור הגנוז המאור הגדול, אור עולם המאיר לארץ ולדורים עליה באור תורתו וחסידותו, המקובל הגאון המפורסם בדורו מו"ה מנחם מנדל זללה"ה (ה)אשכנזי, אשר אזן וחקר ותקן יסודות באה"ק לתורה ולעבודה". רבי אברהם שלמה זלמן צורף תלמידו וכנראה גם בן משפחתו, בנה בשנת ה'תקצ"ז (1836) את בית הכנסת "מנחם ציון" בקצה הצפוני של מגרש החורבה, בית הכנסת עומד על תילו עד ימינו. זה היה השלב הראשון של קימום חורבות בית הכנסת של רבי יהודה החסיד "החורבה" שנהרס בשנת ה'ת"פ 1720 (שנת לידתו של הגר"א). כדי לבנות את החורבה מחדש היה צריך לעבור הליך קשה. בהשתדלות עצומה, שזכתה לסייעתא דשמיא, בשנת ה'תקצ"ז (1837) נתקבל הפירמאן הראשון (רישיון הבניה המלכותי (העותומני)). רבי אברהם שלמה זלמן צורף היה מעורב מאוד גם בהליך זה. בניית החורבה הייתה לצנינים בעיניהם של תושבי ירושלים המוסלמים. לצערנו, הרב, בשנת ה'תרי"א (1851), בני עוולה אלה רצחוהו נפש בניסיונם לקטוע באיבם את ניצני ניסיונו של עם ישראל לשוב למולדתו. מדינת ישראל קבעה את שמו בראש רשימת נפגעי פעולות האיבה, שהונצחו בהרצל, כמי שסימל את תחילת הפעולה הציונית, שהביאה בסופה את הקמת מדינת ישראל ואת תחיית העם בדורות האחרונים. הגאון מוילנא לימד את תלמידיו ובראשם את רבי מנחם מנדל משקלוב, כי יש חשיבות גדולה מאוד לשנת ה'ת"ר (1840). הוא הסמיק את דבריו לפסוק שנקרא בשבת חול המועד פסח "הנצינים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו" (שיר השירים ב, יב). לכן, הייתה משמעות גדולה להתחלת בנין חצר החורבה כבר בשנת ה'תקצ"ז (1837). במבט לאחור, דברי הגאון קיבלו משמעות אדירה ומעוררת צמרמורת. הדרכתו של הגר"א, שנפתח חלון הזדמנויות לבנות את ארץ ישראל, כמקום שיבטיח את חייהם של היהודים כעם. חלון זה, שנפתח בשנת ה'ת"ר (1840) כלל גם את האזהרה כי החלון ייסגר לרוב בניו של העם היהודי, ר"ל, באלול ה'תרצ"ט (ספט' 1939). כך היה. בנימין זאב הרצל, שלא נמנה על תלמידי הגר"א, הבין זאת כאשר פרסם את ספרו "מדינת היהודים", וסיכם בשנת תרנ"ז (1897): "בבאזל הקמתי את מדינת היהודים". בנאומו הוא כלל את שתי ההצהרות החשובות: "רוצים אנו להניח את אבן הפינה לבית אשר בבוא היום ישכון בו העם היהודי"; "הציונות היא שיבתנו אל היהדות עוד לפני שיבתנו לארץ היהודים". לציבוריות היהודית שומרת המצוות, היה קשה מאוד לקשור בין החסיד הקדוש וגאון התורה - הגר"א, לבעל הזקן גלוי הראש, שבעברו היה על סף התבוללות. אומנם, היו גם גדולי ישראל שהבינו זאת ובראשם רבני המזרחי. חיזוק חשוב ביותר לקשר בין תורת הגר"א, לחזונו של הרצל היה כאשר חוזה האורות מרן הראי"ה קוק זצ"ל, שגדל בישיבת וולוז'ין ראה בהרצל חלק מהתופעה המכונה "משיח בן יוסף". נרחיב בנושא בשבוע הבא. תמיכה זו מאפשרת לנו כיום לראות את חג האביב - חג הפסח - הזמן בו "קול התור נשמע בארצנו", ברצף אחד עם יום השואה, יום העצמאות ויום ירושלים.

בדברינו בשבוע הבא נתייחס גם לשאלה: האם בימים אלה הורחבה היריעה והכל מתחיל בפורים?

נודה לקב"ה על הניסים ועל הנפלאות ונתפלל שנוכה להתקדם עוד צעד בדרך הארוכה לקראת גאולה שלמה. כולנו מחבקים ומוקירים את חיילי צה"ל וכוחות הביטחון עם מפקדיהם. נקרא שוב לכולם לזכות בהשתתפות במלחמת המצווה.

לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב

לְעִי לְוִי זְשֵׁמַת		הרב משה מרדכי ארנר		לעניי הנופלים במערכה להגנת המולדת הי"ד	
הרב ד"ר ג'רי האכבוים	פרופ' ישראל ושלומית אהרוני	הרב יהושע רוזן	מר משה וסרצוג	הרב ישראל רוזן	הרב שלמה מרזל
י"ח באדר ב' תשפ"ב	י"ד בכסלו תשפ"ג / ט"ו בחשוון תשפ"ו	ט"ו באדר א' תשפ"ב	כ" בתשרי תשפ"א	י"ג בחשוון תשע"ח	י" באייר תשע"א
מר שמואל וגבי אסתר שמש	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן	הרב ראובן וחיה לאה אברמן	הרב יצחק ורדי	ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן	ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן
י"ז בסיוון / כ' באב	מנחם אב תשפ"ד	ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א
הרב אשר וגבי סוזן וסרטייל	ר' מאיר וגבי' שרה ברכפלד	מר יצחק וגבי' נעמי טרשנסקי	מר יצחק וגבי' שרה ונגרובסקי	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן
ט' בכסלו / ט"ז אלול	(שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	נלבי"ע כ"א באדר א' תשע"ד	נלבי"ע כ"א באדר א' תשע"ד
ר' אליהו כרמל וגבי' מלכה טויבע כרמל	ר' אברהם ומרת גיטה קליין	מר זליג וגבי' שרה ונגרובסקי	מר זליג וגבי' שרה ונגרובסקי	צפורה בת יונה דונייר ע"ה	צפורה בת יונה דונייר ע"ה
ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	י"ח באייר / ד' באב	כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	נלבי"ע י"ב אדר א'	נלבי"ע י"ב אדר א'
גבי' גיולי קושיצקי	גבי' מירה קושיצקי	הרב יעקב (גרי) פרנקל	הרב יעקב (גרי) פרנקל	מר אלישע בן רבקה	מר אלישע בן רבקה
י"ט באדר ב' תשפ"ב	כ"ב בסיון תשפ"ג	ט' בטבת תשפ"ב	ט' בטבת תשפ"ב	גבי' שושנה בת שרה	גבי' שושנה בת שרה

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St.,

WWW.ERETZHEMDAH.ORG / Tel: 02-5371485 / info@eretzhemdah.org

החודש הזה – כזה ראה וקדש

אנו עומדים בראש חודש ניסן, עליו נצטוו ישראל במצווה הראשונה: "החודש הזה לכם ראש חודשים, ראשון הוא לכם לחודשי השנה". כתב הרמב"ם (ספר המצוות מצוות עשה קנג) "שצונו יתברך לקדש חודשים ולחשב חודשים ושנים". וכן בהקדמה להלכות קידוש החודש כתב שיש מצווה אחת: "לחשב לידע ולקבוע באיזה יום הוא תחילת כל חודש וחודש מחדשי השנה". הרמב"ם אינו מסתפק באמירה שיש לקדש את החודש, אלא יש גם לחשב ולדעת מתי חל ראש חודש. דורשי המקרא (מובא בשם רבי ישמעאל וכן בשם רבי שמעון בר יוחאי) מניחים שכאשר כתוב בתורה "זה" הכוונה היא תמיד לדבר קונקרטי שניתן להצביע עליו. לאור זאת הם מבארים שכאשר נאמר "החודש הזה לכם" הקב"ה הצביע למשה רבינו על מולד הלבנה ואמר לו: כזה ראה וקדש.

על פניו משמעות הדבר היא שמוטל על עם ישראל לקדש את החודש על ידי ראיית מולד הלבנה¹. ואכן רוב המשניות במסכת ראש השנה (מפרק א משנה ד ועד פרק ג משנה א) עוסקות בגדרי עדות החודש, החל מהליכת העדים ועד קבלת עדותם וקביעת ראש חודש על פי עדותם. הכלי ההלכתי העוסק בקביעת הלכה על פי ראייה הוא עדות. מכיוון שהמוקד הוא ראיית החידוש, זהו הכלי ההלכתי המתאים. אם נשוב ללשון הרמב"ם נבחין בהפתעה בדבריו: מעבר ל"קדש חודשים", עלינו גם "לחשב חודשים".

בפרק א הלכה ז מהלכות קידוש החודש הרמב"ם מפרט את הדין יותר:

מצות עשה מן התורה על בית דין שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה, ושידרשו את העדים עד שיקדשו את החדש, וישלחו ויודיעו את שאר העם באיזה יום הוא ראש חדש כדי שידעו באיזה יום הן המועדות, שנאמר אשר תקראו אותם מקראי קדש ונאמר ושמרת את החקקה הזאת למועדה

הווה אומר: המצווה היא גם לחשב ולדעת אם יראה הירח או לא, וגם לדרוש את העדים. מעבר למצוות קבלת העדים, על בית הדין גם לעשות חשבון ולדעת מתי המולד צפוי.

רס"ג הולך עם זה צעד קדימה: הוא אומר שחישוב החודשים הוא הדבר המרכזי, ואילו העדות היא כלי עזר לכך, בלבד.

ר"ח (מובא ברבינו בחיי שמות יב פסוק ב, כלומר על הפסוק הזה) מביא לדבריו שתי ראיות:

א. במדבר עם ישראל שכנו תחת ענן במשך ארבעים שנה. אם אי אפשר לראות את הירח דרך הענן, כיצד קידשו את החודשים? על כרחנו שניתן לקדש את החודש על פי החשבון, ולא רק על פי הראיה.

ב. במעשה של יהונתן ודוד הם מתכננים מה לעשות בראש חודש שיחול ביומיים הבאים. מכאן אנו למדים שלא רק שחכמי הדור ידעו מראש מתי יחול ראש חודש, גם מראש תוכננו שני ימי ראש חודש! מוכח שחשבונות החודש היו קיימים ללא תלות בעדות.

ישאל השואל: אם כך, מדוע מסכת ראש השנה מאריכה בדיונים על קבלת העדות?

על כך משיבים רס"ג ור"ח: ישנן עדויות רבות לכך שהתפיסה התיאולוגית של הצדוקים הנמיכה מאוד את קומת האדם, וצמצמה מאוד את השפעת האדם. אנו מברכים בחגים "מקדש ישראל והזמנים", וביארו לנו חז"ל "מקדש ישראל המקדשים, בתורם, את הזמנים".

לעם ישראל יש שותפות עם הקב"ה במעשה בראשית בכך שהקב"ה קובע באילו חודשים תחול קדושת המועדים, אך בכוחם של ישראל לקבוע מתי החודש הזה מתחיל בפועל. הצדוקים התנגדו בדיוק לדבר הזה. כל עוד משתמשים בלוח, יש מקום לטוען לטעון שהלוח נגזר על עם ישראל משמיים, ואין לעם ישראל סמכות להשפיע על הלוח. לכן אנטיגנוס איש סוכו ושאר גדולי הדור השיבו את קביעת

החודשים על פי עדות. עד כדי כך שבמשנה האחרונה במסכת ראש השנה העוסקת בקידוש החודש (פרק ג משנה א) נאמר שגם אם העדים ראו והגיעו לבית הדין והעידו, אך בית הדין לא הצהיר שהגיע ראש חודש – ראש חודש יידחה למחרת. אמנם בית הדין ידע, על פי

חשבונו, באיזה יום ראש חודש צריך לחול. ובכל זאת הם היו מתעכבים מלקדש אותו עד שיגיעו עדים ויעידו, ויתכן שאפילו היו מפספסים את ראש חודש, וממילא ייקבע ראש חודש ביום שאינו ראש החודש! וכל זאת כדי להבהיר לצדוקים שראש חודש ייקבע אך

ורק על ידי בית הדין.

אם נשוב לראיות של ר"ח: לכאורה הראיה הראשונה מפתיעה. וכי הקב"ה לא מסוגל לברוא ענן המגן על עם ישראל מפגעי הטבע, אך מאפשר להם לראות את הירח?

הרס"ג כתב פיוט המפרט את תרי"ג המצוות. שם הוא כותב משפט מפתיע – שחג השבועות חל ב-ו' בסיוון. בתורה הדבר הזה לא נאמר בשום מקום. לכאורה אם מקדשים את החודש לפי הראיה, חג השבועות יכול לצאת גם ב-ה' או ז' בסיוון, ולא דווקא ב-ו'. כמוכן

שהרס"ג לשיטתו – מכיוון שאנו קובעים את הלוח לפי חשבון שלנו, חמישים יום ממחרת הפסח יצא תמיד ב-ו' בסיוון.

המהר"י בי רב (מובא בגר"י פערלא על ספר המצוות לרס"ג על מצווה זו) מתנגד בחריפות לכל השיטה: הרי אנו דורשים מהעדים להגיע לבית הדין להעיד על חידוש הלבנה אפילו בשבת. היתכן שאנטיגנוס ובית דינו יצרו כל כך הרבה חילול שבת רק בכדי להוציא מליבן של צדוקים?

עונה לו הגר"י פערלא: אכן כן. אך לכאורה אין הכוונה שחז"ל המציאו דין חדש של קבלת עדות בשבת כדי להוציא מליבן של צדוקים. אלא יש לבאר אחרת:

מדן תורה, יש לחלל שבת להעיד את עדות החודש. כאשר יש כלים אחרים לקידוש החודש, אין הצדקה לחלל שבת. בא אנטיגנוס וביטל את קידוש החודש על פי החשבון. ממילא חזר הדין המקורי, המחייב את העדים לבוא ולהעיד, אפילו בשבת. החידוש בדבריהם לא היה המצאה של חובה לבוא להעיד בשבת, אלא ביטול היכולת לקבוע את ראשי החודשים לפי החשבון. ממילא נוצר צורך להגיע לבית הדין, אפילו בשבת.

ועדיין עלינו להבין את משמעות הדברים: כיצד נוצר הפער בין "כזה ראה וקדש", לכאורה משמע ממנו שיש לקדש על פי הראיה, וטענת רס"ג, שיש לקדש על פי החשבון?

לכאורה יש לומר כך: הקב"ה מגדיר למשה רבינו מהו ראש חודש. האופן הראשוני ביותר הוא ראיית הירח. את זה אפשר לעשות בלי חשבונות מורכבים וללא אמצעים טכנולוגיים. אך זו רמה מינימלית ונמוכה. האידיאל אינו לקדש על ידי ראייה טכנית, אלא על ידי הבנת המערכת, הכרת המערכת שהקב"ה ברא, ומתוך כך מתייחר הצורך להתבונן ולחפש בעיניים את הירח. ככל ואנו מחכימים יותר, אנו יכולים לייצר מערכת יותר שלמה ומדויקת. את זה הרס"ג רואה כאידיאל. אמנם צריכים להתחיל מהמופע הפשוט שכל אדם יכול

לראות – מתי הירח קטן ומתי הוא מתחיל את גדילתו שנית. אך השאיפה היא הבנה שלמה וטובה של המערכת כולה.

למרבה הפלא, מי שחולק על כך הוא לא אחר מאשר – הרמב"ם! וכך כותב הרמב"ם בפירושו המשנה (למסכת ראש השנה פרק ב משנה

:ז)

אני מתפלא על אדם שמכחיש ומתווכח בדבר הברור ואומר שדת היהודים אינו בנוי על ראיית החדש אלא על החשבון בלבד והוא מאמין בכל הלשונות האלה, ואיני חושב שהאומר כן מאמין בכך, אלא היתה מטרתו בדבר זה לנגח את יריבו באיזו צורה שתהיה שלא בצדק או בצדק כיון שלא מצא מפלט מלחץ הויכוח. ומה שראוי שאתה תאמין שעיקר דתנו בנוי על הראייה, ואם לא ייראה החדש משלימין שלשים יום לחדש היוצא, ולשונות המשנה והתלמוד והמעשיות רבים שאירעו בענין זה במשך כל השנים מעידים באמתות דבר זה. אמר ה' החדש הזה לכם ראש חדשים, ובא בקבלה האמתית מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא למשה דמות לבנה ואמר לו כזה ראה וקדש. ולא היו סומכין על החשבון אלא כדי לדעת אם ייראה או לא ייראה כמו שביארתי לך, לא שישמכו על החשבון בלבד ויעשו ראש חדש על פי החשבון אם מחייב שייראה

דווקא הרמב"ם, המבכר בכל מקום את עין השכל והדעת, מתעקש ואומר שלא יתכן להאמין בדברי ר"ח ורס"ג. בסופו של דבר, גם אחרי כל החשבונות, אליבא דהאמת צריכים לקדש את החודש בעזרת ראייה בעיניים.

גם הרמב"ם מכיר את המקורות המתייחסים להכרת המערכת, וכאמור הוא גם מתייחס אליה ואומר שמצווה לדעת ולהבין אותה. אך כל זאת הוא כלי לכך שנדע מתי מולד הלבנה אמור להיות. יתכן (כפי שמובא במספר מקורות) שהיו פעמים שחז"ל היו מתמרנים את קבלת העדות באופן שיניח את ראש חודש לפי הצורך של עם ישראל. אך בסופו של דבר, אין תחליף לעדות של עדים על ראית הלבנה. יתכן והרמב"ם רואה בדברים מתח מסוים: מצד אחד, אנו אמורים להכיר את המערכת. והקב"ה נותן לנו את הסמכות להחליט כיצד לנהל אותה, ולקבוע ולקדש את החודשים. מצד שני, אסור שהחכמה שלנו תשכיח את הדברים הבסיסיים. בסופו של דבר, עם ישראל נדרש, מדי חודש, להתבונן בגרמי השמיים עצמם ולהיזכר במי שעומד מאחורי כל המערכת האדירה הזאת. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל.

¹ יתכן ויש צורך שידעו לזהות שהלבנה נמצאת רגע לפני חידושה, איננו נכנסים לניואנסים הללו במסגרת זו.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:		החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה	
שמואל בן ברויה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה
רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תמר שפרה	משה בן יפה
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	עודד בן חיה	דוד בן רחל
שלמה בן שולמית	ר' יצחק בן בריינדל גיטה	מינדה לאה בת ליפשה	חווה ראנלה בת פייאל
		חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	רבקה בת שרה בלה
			נבו בן פריבה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Montevideo, Uruguay

מונטוידאו, אורוגוואי
תמוז תשנ"ד

שמן קטניות בשעת הדחק בפסח

שאלה

בערב פסח עמדתי בפני בעיה הקשורה לנושא שמן קטניות. ידוע לי שבצה"ל ובמקומות אחרים מתבססים על פסקים המקילים בדבר. (דווקא בשמן או בחומרים שאין בהם קטניות בעין). באיזה מקרים מתירים שמן קטניות? מי הם הפוסקים המתירים ומדוע?

תשובה

רמ"א אסר לאכול שמן קטניות בפסח¹, ועל אף זאת יש מקום להקל לגבי שמן שנעשה מקטניות בלא מגע מים בתהליך יצורו, שמותר לאוכלו בפסח². ואף שמן שבתהליך יצורו שורין את הקטניות במים, יש מקום להתיר-על ידי שיבררו את הקטניות היטב ויחלטו אותן ברותחים קודם עשיית השמן³. ושמנים אלה מותר לאכול בפסח אפילו בתוך תבשיל שיש בו מים⁴. גם למחמירים בשמן קטניות יש יותר מקום להתיר אכילת שמן סויה בפסח⁵.

¹ באו"ח (ס' תנג סעיף א) התיר רמ"א להדליק בפסח נרות בשמן קטניות, שלא נאסרו קטניות בפסח אלא באכילה, ולא בהנאה והשהיה. ומקורו ב"תרומת הדשן" (סי' קיג) שכתב: "ונראה ג"כ דמותר להנות באותו התבואה (קטניות) בפסח, כגון ע"י הדלקה משמן זרע ושומשומין וזרע קנבוס, אע"פ שרגילים שלותתים אותם זרעונים במים קודם שעושים מהם שמנים, וא"כ קרוב לוודאי שנתחמצו, אפ"ה שרי, דאיסורי הנאה נמי אינם אלא בלאו כמו השהיה". ואף על פי שסיים ב"תרומת הדשן" שם: "אך כמדומה שהעולם נהגו איסור להדליק בשמנים שנעשו ממני קטניות בפסח", אחז הרמ"א שעיקר דעתו להתיר להדליק בשמן קטניות בפסח. ומדלא התיר ב"תרומת הדשן" וברמ"א אלא להדליק בשמן קטניות, משמע שאסרו באכילה. ועיין ב"אבני נזר" (או"ח סי' שעג) וב"מנחת אליעזר" (ח"א) ובשו"ת "מלמד להועיל" (סי' פז) שפסקו ששמן קטניות אסור באכילה בפסח.

² בטעם איסור קטניות בפסח כתב רבינו פרץ בהגהותיו לסמ"ק (מצוה רכב הגה יב) משום שקטניות מעשה קדירה הן, ודגן נמי מעשה קדירה הוא, ומשניהם רגילים לעשות פת ושניהם מידי דמדגן, וגזרינן שלא יבואו להחליף ביניהם ולאכול דגן בפסח. ובטור (או"ח סי' תנג) כתב שיש אוסרים לאכול אורז וקטניות בפסח בתבשיל, לפי שמיני חיטים מתערבין בהם. וב"מרחשת" (סי' ג) כתב שלטעם הטור לא נאסרו קטניות אלא כשבא לבשל מהן כמו שהן בעין בפסח, שבזה יש חשש שמא לא בררן יפה עד שלא נשתייר אלא אחד מאלף, שחמץ בפסח אסור במשהו. אך אם בררן קודם הפסח וטחנן לקמח או עשה מהן שמן, מותר לאוכלו בפסח,

דלא גרעו מחמשת מיני דגן שבררם וטחנם קודם הפסח, שמותר לאוכלם בפסח אע"פ שיש שם חיטים שצמחו, משום שבררם קודם הפסח עד שהיה ששים בתבואה כנגד החיטים שנטחנו קודם הפסח, הוי לח בלח ונתבטלו קודם הפסח ושוב אינו חוזר וניעור. והוא הדין בקטניות שהואיל ובררן יפה קודם הפסח, אפילו אם נשתייר בהן מעט מחמשת המינים המחמיצים, כבר נתבטלו בששים קודם הפסח ומותרים באכילה.

ואף לטעם שכתב רבנו פרץ דהקטניות עצמן אסורות אפילו אין בהן חמץ כלל, גזירה אטו חמשת מיני דגן, יש לומר שאין גזירתן קשה מחמשת מיני דגן. וכשם שבדגן עצמו, אם נזהרים בו מלבוא לידי חימוץ, הרי מותר לאוכלו בפסח, כן קטניות, אם נזהרים שלא להרטיבן ושלא יבואו לידי חימוץ, ודאי הן מותרות באכילה בפסח, דלא יהא הטפל חמור מן העיקר. וז"ל המרחשת "ולפי" בנדון שאלתנו, אם היה אפשר לעשות את השמנים לכובשם ולעוצרם בבית הבד שלהם בזירות הנוהגת בדגן לפסח שלא יבוא במים, הא ודאי מותר שהשמנים עצמם אינם מחמיצים, דקיי"ל דמי פירות אינם מחמיצים. ובדאי באופן כזה היה מותר לעשות מהן שמנים לפסח בלי שום פקפוק וחשש כללי. ומסיבה זו פרסם בשנת התרס"ט הגרא"ה קוק הכשר לשמן שומשומין לפסח, וזה לשונו ב"אורח משפט" (סי' קיא): "שאיין גזירת קטניות חמורה מגוף מיני דגן... וחלילה לנו לשיוויו מילי דרבנן כי חוכא ולומר שהקטניות אסורים הם אפילו לא הובאו במים כלל, (בעוד) שמיני דגן גופא מותרים באפן זה בלא פקפוק".

וכן כתב בשו"ע הגר"ז (או"ח סי' תנג סעיף ה): "ואפילו במיני קטניות לא נהגו אלא איסור אכילה אם נפלו עליהם מים, בענין שבכיוצא בזה בה' מיני דגן אסור מעיקר הדין. אבל מותר להנות מהם בפסח".

ועיין ב"משנה ברורה" (שם ס"ק י) ובדברי הרא"ה קוק (שם) שלא אסר רמ"א באכילה והתיר בהנאה אלא בשמן שנלתת במים. אבל שמן קטניות שלא נלתת במים, אף רמ"א ו"תרומת הדשן" לא אסרו. וכן מדוקדק מלשון "תרומת הדשן" הנ"ל שכתב: "אע"פ שרגילים שלותתים אותם זרעונים במים קודם שעושים מהם שמן", הוא בלאו הכי מותר אפילו באכילה, וכן כתב שו"ת "שרידי אש" (ח"ב סי' לו אות ב).

"מרחשת" (סי' ג) שאפילו דגן ע"י חליטה שוב אינו מחמיץ. ואף שהגאונים אסרו את החליטה מטעם דאנן לא בקיאין בחליטה, ויש לחוש שמא לא סליק דיקולא דמיא מכל הצדדים ולא נחלטה יפה, זה דווקא בה' מיני דגן. אבל במיני קטניות שבעיקרן לא נאסרו אלא משום גזירה, ואין איסורן אלא מכוח מנהג, שפיר יש להתיר בחליטה, דאף אם נשארו מעט קטניות שלא נחלטו, הרי הם בטלים. וז"ל: "ולפי זה יש תקנה לעשות את השמנים ממיני קטניות ע"י שיחלטו מקודם ברותחים, ושוב לא אתיין לידי חימוץ".

ואין לחוש בזה לגזירת קטניות, שהרי אין השמן דומה לדגן שיבואו להחליפו. וכמו כן אין לחוש שיבואו להחליפו בשמן אסור, שהרי השמנים שונים במראיהם ובסימונם. ובמקום שיצא השמן מתוך הקטניות בהיתר, ונשתנה גופיה ונעשה לשמן, אין לומר שנהגו בזה לאסור, שלא נהגו לאסור אלא היוצא מקטניות שכבר הושרו במים ונאסר כיוצא בו אם היה מין דגן, אבל ביוצא מקטניות שלא הושרו במים, אין מנהג לאסור כלל ומותר לאוכלו אפילו בתבשיל ("אורח משפט" סי' קי-קיד). ולרווחא דמילתא הוסיף שם דשמן שומשומין הנדון, בדרך עשייתו מטגנים אותו בלא שום תערובת מים, ואח"כ נעשה מבושל שאינו מחמיץ. אך גם בלאו הכי יש להתיר. (וע"ע בשו"ת "שרידי אש" המוזכר בסוף הע' 2).

שהרי בזמן שנגזרה גזירת קטניות, עדיין לא הוכר צמח הסויה בארצותינו, ואם כן יש לומר שמין זה לא כלול כלל בגזירה זו-בשם הרה"ג דוב ליאור, רב העיר קרית ארבע-חברון (הובא ב"תחומין" כרך יג עמ' 178). וכן כתב ב"אגרות משה" (או"ח ח"ג סי' סג) שאין לאסור אלא מה שמפורש שנהגו לאסור.

בדיקת חמץ בבית מלון

(מתוך Rabbi Ask)

שאלה

אני אהיה במלון בפסח. כאשר אגיע, כמה שעות לפני פסח, האם עליי לעשות בדיקת חמץ, או להסתמך על כך שהמלון מספק חדר נקי מחמץ?

תשובה

הגמרא (פסחים ד ע"א) קובעת שכאשר אדם שוכר בית מיהודי אחר לפני פסח, מי שיש לו גישה למקום בליל בדיקת חמץ הוא החייב בבדיקה. לכן, מכיוון שאתה מגיע כמה שעות לפני פסח, החובה לעשות בדיקת חמץ מוטלת על המלון.

הגמרא ממשיכה ושואלת: האם מי שמתחיל לשכור בערב פסח יכול להניח שבעל הבית אכן עשה בדיקת חמץ? נפסק להלכה שאפשר להניח שהוא עשה בדיקה (שולחן ערוך, אורח חיים תל"ז: ב), אך השוכר צריך לשאול את בעל הבית אם הוא זמין. לכן, לכאורה אם המלון לא הודיע שבוצעה בדיקה, כדאי לברר זאת.

עם זאת, יש כמה סיבות מדוע ייתכן שאין בכך צורך. אפשר לטעון שההשגחה על המלון כוללת גם הבטחה שהחדרים נבדקו כראוי. אמנם זה נכון בחלק מהמלונות, אך יש גם מצבים שבהם המשגיח אחראי רק על המטבח, ואילו אנשים שאינם רבנים אחראים על שאר ההתנהלות ההלכתית של המלון. כשם שבמקרה שבגמרא צריך לשאול בעל בית טוב אם עשה בדיקה, אולי גם כאן צריך לשאול. לכן קשה לתת הנחיה חד משמעית בלי לדעת את פרטי המקום.

נקודה נוספת להקל היא שבחלק מהמלונות קשה לקבל תשובה אמינה: האם פקיד הקבלה יודע? האם ניתן להשיג את האדם המתאים ביום העמוס הזה? ייתכן שזה דומה למה שהגמרא מכנה "אין מי לשאול אותו". אמנם עדיף לברר מראש אם המלון עושה בדיקת חמץ הלכתית לחדרים, אבל אם לא ביררת, אפשר אולי להסתמך על ההנחה שכן עשו.

השאלה המרכזית היא מה הדין אם לא נעשתה בדיקת חמץ רשמית, אך המלון יכול להבטיח שהחדר נקי, משום שתפקידו של מלון הוא לספק חדרים נקיים כל השנה. זה נכנס בכלל העיקרון שמקצוען לא יסכן את שמו המקצועי (ראה ש"ך, יורה דעה קנ"ה: ג). אמנם אין מלון מושלם, אך גם בדיקת חמץ רגילה איננה מושלמת.

אך האם ניקוי של חדרנית, ללא נר ואולי לא בליל י"ד בניסן, יכול להיחשב במקום בדיקת חמץ? אם אדם בדק בלי התאורה ההלכתית הנדרשת, אינו צריך לחזור ולבדוק (שולחן ערוך, אורח חיים תל"ג: א ומשנה ברורה שם ו). בנוסף, רובנו מסתמכים על הניקוי הרציני שעושים בימים שלפני פסח, אף שאינו נעשה בתנאים של בדיקת חמץ, ואז עושים בדיקה קצרה בלבד שלא הייתה מגלה את רוב החמץ אילו היה נשאר. הדבר מבוסס על יצירת מקומות שנחשבים כמקומות שאין בהם חמץ (ראה Living the Halachic Process חלק ג', ד-15).

צריך לזכור שמצוות בדיקת חמץ לא הייתה אמורה לחול עליך מלכתחילה (מלבד הבדיקה שאתה כנראה עושה בביתך - ראה Living the Halachic Process חלק ב', ד-14). החובה עולה רק משום שאולי יש חשש לחמץ במקום שבו אתה נמצא.

הגמרא (פסחים ח ע"א) אומרת שאין צורך לבדוק אזורים חיצוניים שבהם מצויים בעלי חיים שאוכלים חמץ, כי אפשר להניח שלא יישאר שם חמץ. הציפורים אינן מקיימות עבורנו את מצוות הבדיקה; הן פשוט יוצרות מקום שאין בו צורך בבדיקה. לענייננו, החדרנית אינה פחותה מהציפורים: גם אם אינה יהודייה ואינה יכולה להיות שליחה לקיום המצווה, היא עדיין יכולה להסיר את הסבירות להימצאות חמץ.

לכן, אין בעיה שלא לעשות בדיקת חמץ כשאתה מגיע. (הגעה אחר הצהריים של ערב פסח, כאשר החמץ כבר חסר ערך, מקלה מעט אך לא לגמרי. ראה מגן אברהם תל"ז: ג ותוספות פסחים ב ע"א; דיון נוסף הוא מעבר ליכולתנו להעלות כאן).
מי שרוצה להחמיר ולעשות בדיקה -בסדר גמור, וזה לא צריך לקחת יותר מדקה. אולם הדעה שאם המלון לא עשה "בדיקת חמץ" צריך לעשות בדיקה עם ברכה, איננה נכונה (ראה פסקי תשובות תל"ז: א).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

ארץ חמדה - קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

